

La fràgil autoestima dels catalanoparlants

MARC ANTONI ADELL (Universitat de València. Societat Valenciana de Psicologia)

No és cap secret que els parlants de la nostra llengua tenim assolit un grau d'autoestima baix i que alguns arriben fins i tot a l'autoodi, com ho definí el malaguanyat Sanchis Guarner (1982). Patim les conseqüències de segles d'orfandat, de colonització cultural, de complicitats inconfessa-

bles, de comoditats fàcils, de deixadeses, de renúncies, de pors... Hem estat sotmesos –no ho estem encara?– a mecanismes de control social, polític, econòmic i ideològic, amb resultat de l'autocensura, per por de ser estigmatitzats com a insolidaris, com a provincians, com a *demodés*.

1. N'hi ha un feix

L'eficàcia d'aquestes intervencions anorreadores és ben coneguda en la psicologia de l'aprenentatge. Hi ha cent anys d'experiments de laboratori que permeten d'explicar ben bé com actuen aquests mecanismes repressius, com s'interioritzen i com acaben anul·lant la personalitat del subjecte. Hem estat sotmesos, els catalanoparlants i pas a pas, als mecanismes inductors d'una neurosi experimental; hom ens ha fet odiar-nos a nosaltres mateixos. I si això no fos prou, per a combatre la

supervivència de la llengua i dels seus parlants, s'hi afegeix la mal anomenada «regla de cortesia» davant un interlocutor que no és catalanoparlant. I és així com la interiorització d'aquesta dinàmica d'asimetria sociolingüística implica el progressiu abandó de la llengua pròpia i condueix a la creació d'una única llengua visible: el castellà. Perquè, un parlant té durant el dia un cert nombre d'episodis d'interacció lingüística –converses, salutacions, etc.–, on es pot demostrar matemàti-

cament, mitjançant l'aplicació de les equacions de les teories dels rumors, que la supremacia (en una comunitat de parlants amb dues llengües) de l'anomenada «regla de cortesia» acaba destruint la llengua pròpia (*Anuari de psicologia*, 1997).

I per què és tan important la llengua? Per què alguns tenen tant d'interès a anihilar-la, interès que altres hauríem de tenir, si més no, a mantenir-la i enfortir-la? La resposta és senzilla: la llengua és l'element més

consistent d'identificació d'una col·lectivitat. La llengua és la clau de volta de la personalitat d'un poble, perquè és ben veritat el crit de Raimon: «Qui perd els orígens, perd la identitat.» A més, des de la perspectiva estrictament psicològica, cal no oblidar que, en la dinàmica relacional, cobra especial relleu el llenguatge (Vygotsky, 1979) i la seua funció comunicativa. Piaget (1955) ja havia defensat que les funcions mentals superiors s'originen i consoliden a partir de les interaccions amb els altres *habitants* del context sociocultural. Aleshores el pensament, com a construcció social, té en el llenguatge la referència immediata d'una cultura que va interioritzant-se mitjançant l'ús d'aquell llenguatge. Així, el llenguatge esdevé alhora un mitjà de comunicació i integració social i una eina d'organització del pensament.

Pensament, llenguatge i acció en interacció progressiva (Clemente, 1996) constitueixen els referents bàsics del desenvolupament i maduració, no sols de cada persona, sinó de tot un poble, perquè la llengua és símbol de la identitat col·lectiva i s'omple de components afectius. I així, quan interactuem amb els altres, emetem tota una sèrie de senyals que permeten als interlocutors d'inferir quina és la nostra identitat personal i social. El comportament lingüístic de les persones és un dels mitjans més significatius per a categoritzar-les (Ros, 1981). Així que, tal t'expresses, tal parles –i en tal idioma–, doncs, tal penses, tal sents, tal vius, tal ets... ¿S'infereix, per tant, de les nostres conductes lingüístiques que som i ens sentim catalans? Més aviat no.

Aleshores, l'operativitat de la nostra llengua, que hauria de ser eina de comunicació (i no solament en l'àmbit interpersonal, sinó en el públic i institucional) i d'afirmació col·lectives, es marceix a poc a poc i apareix un complex d'inferioritat lingüística que es concreta en la manca de consolidació de l'autoconcepte dels parlants i en una més que baixa autoestima col·lectiva. Perquè l'ús de qualsevol llengua denota, òbviament, una dimensió personal, amb dos components: el *cognitiu*, que es refereix a l'expressió de conceptes, i l'*afectiu*, que comporta

l'exteriorització de sentiments. Aquesta dimensió personal, però, és indestruïble d'un referent contextual o sociocultural que és el que determina, alhora, la forma com els membres d'una col·lectivitat pensen i veuen el món.

2. El caliu de les cendres

Aleshores, ho tenim tot perdut? De cap manera! Perquè, quan els enemics del pluralisme i la diferència reiteren els seus atacs contra la llengua i els seus parlants, és perquè temen la recuperació de la normalitat, no sols lingüística sinó també democràtica. I això sempre ens afavoreix, perquè ens dóna l'oportunitat de desemascarar el seu tarannà totalitari i la seua mio-

piria cultural, en un context europeu prou més generós que no pas les seues mires provincianes.

I, per més que algú –agnòstic militant– vulga atribuir-se en exclusiva la recuperació de la llengua contra valuosíssimes i benemèrites actuacions de sectors confessionals, em farà la concessió d'acceptar que és un miracle –i dels grossos– que encara es mantinga el caliu de les cendres. I això gràcies, primer de tot, a la gent gran del món rural que anà poc –o gens– a l'escola –a l'escola castellanitzadora i alienant– i han mantingut vius els nostres parlars arreu del territori. Aleshores, hem d'admetre que el seu «analfabetisme» ha estat vital per a la conservació de la nostra llengua. Ara, per sort, l'escola remunta la situació, encara que

amb diferències notables entre la pública i la privada i entre la primària i la secundària, i ofereix un panorama i un tarannà prou més acostat i més sensible a la nostra realitat. També les universitats –unes més que no pas altres– van recuperant el català, restituint-lo als àmbits acadèmic i científic.

Cal també retre agraïment als escriptors i animadors culturals que, des de la clandestinitat i sempre amb risc de la seua supervivència, han cultivat la llengua i l'amor al país en èpoques molt difícils i compromeses i ara testimonien una presència notable en el camp de la literatura en català. Hi ha, així mateix, diaris i setmanaris –pocs encara– que aposten per la nostra llengua, malgrat les dificultats de tot tipus –econòmiques, de distribució, de penetració en segons quins ambients, etc.–. I les associacions culturals i científiques, al capdavant de les quals se situa l'Institut d'Estudis Catalans, que malden per recuperar el prestigi de la nostra llengua i estimulen la ciutadania envers la consolidació de la nostra identitat com a poble.

A més a més, veiem parelles joves que parlen en català als seus fills. I veiem consumidors que s'adrecen als venedors en la nostra llengua en demanar el producte, el servei o l'objecte que volen adquirir. I veiem ciutadans que responen en català –pausat, educat, entenedor– quan algú, al carrer, els pregunta alguna cosa en castellà. I no fal-

ten els qui directament i educada s'adrecen sistemàticament en la nostra llengua als vianants, al policia o al funcionari de la finestreta. I un llarg etcètera. Diguem, doncs, que, malgrat tot, alguna cosa es mou.

3. Reaccions a la frustració

Estant així les coses, és necessari superar aquell sentiment que ens podria arribar a envair i que ens paralitzaria de cap a peus. Perquè, des de la frustració, des del fet de sentir-nos derrotats i impotents, poques accions positives es poden emprendre. Des d'aquest punt de vista, sols es podrien esperar reaccions d'acomodació, d'abandonament o de cabreig; i cap d'aquestes actituds no pot ajudar a recompondre el nostre malmès autoconcepte i la nostra més

que deteriorada autoestima. Des del «no hi ha res a fer» poques coses és esperable que es facen, i la salut mental i afectiva personal i col·lectiva podria aparèixer afectada. Així, doncs, enfront de la passivitat acomodàcia i abandonada i fins i tot enfront de la indignació –legítima, però poc efectiva–, proposem una actitud possibilista i raonablement esperançada, que ens mene cap a plantejaments prudents, però fermes, fent camí a poc a poc però segurs. I això passa per recuperar un projecte de societat justa i democràtica i, com a ingredient vivificador, una especial estima per la nostra identitat.

Cal, doncs, treballar la informació –lluitant moltes vegades contra la desinformació o la informació manipulada– i la formació de la ciutadania. Mitjançant l'exemple, cal fer anar per bon camí els *media*, les associacions i els col·lectius; amb uns comportaments segurs, fermes, reiteratius... exemplificants a la fi, cal generar vida i dignitat al carrer i al treball, a casa i al bus, en els àmbits de relació i lúdics... I és que l'exemple és el millor referent de les conductes, i tots ens podem –i devem!– comportar d'una manera coherent en el decurs del nostre dia a dia i en qualsevol moment i ocasió.

És clar que les conductes exemplificants solament es poden atribuir a persones presentables i raonablement formades, amb un cert prestigi i consideració personal, social i professional i amb un cert atractiu. I és que un subjecte desastrat, ignorant, que no és ningú i que, a més, és antipàtic, no serà mai un bon aliat per a recuperar l'ús públic i normalitzat de la nostra llengua. Tot això que dic esdevé, òbviament, un repte per als qui creiem en un projecte de país democràtic i nacional.

I caldrà començar per la consolidació del nostre autoconcepte com a persones i com a ciutadans compromesos. I hauré de dimensionar una autoestima positiva, que caldrà anar treballant dia a dia. Això demana una mínima reflexió, bones dosis de dedicació i esforç en formació i, no cal dir-ho, acceptar la realitat per a millorar-la. I encara s'han de cercar oportunitats per a viure i convida en paràmetres d'associacionisme, cosa imprescindible, ja que res o quasi res no es pot abastar en solitud.

Hi ha, això sí, el dia a dia de cada dia. A casa, al treball, a l'estudi, al carrer... per damunt de qualsevulla dificultat, cal viure en català: sintonitzant els canals de televisió o ràdio en la nostra llengua, recerçant els portals d'internet sensibles al català, llegint la premsa més adient, recerçant els llibres de gaudi o tècnics en la nostra llengua, demanant informació –sempre– en català (perquè, fins i tot a Madrid, les empreses tenen algú que el parla); hem d'omplir bústies (de les que demanen suggeriments, en establiments) d'escrits en català; hem de demanar –educadament, és clar– fulls de reclamació (a la RENFE i pertot arreu) per a exigir l'ús de la nostra llengua. I

hem de tornar els rebuts o documents que no ens arribin en català –fins i tot Cajamadrid fa servir el català quan hom la pressiona!–. I això coordinadament, organitzadament.

No ens podem acontentar de resultats efectius obtinguts d'intervencions a la manera de franc-tiradors. Hem d'anar a cercar les plataformes, que ja existeixen, a favor de la llengua, o, si no, n'hem de crear de noves; i plataformes plurals –interclassistes, diríem–, on hi ha lluitadors per la cultura, amb gent diversa i normal: operaris, estudiants, treballadors del camp, oficinistes, mestres, metges, economistes... gent que treballa com a autònom o per altri, vinculats a

Joanot Martorell, representat en la portada del llibre *Tirant lo Blanc*, edició CEMPdeC.

grups lúdics i culturals: parròquies, escoltes, centres excursionistes, el casal del barri...

I cal diversificar les intervencions: cadascú dins l'àmbit en què es mou, fent present la nostra llengua amb contundència i amb dignitat. Justament la composició plural dels integrants en aquells col·lectius és la que donaria aquella força centrífuga cap a tots els àmbits de la vida ciutadana. Perquè és evident que la batalla de la llengua no es guanyarà solament en l'àmbit cultural, tot i ser decisiu. L'espectre haurà d'eixamplar-se a tota la vida personal i de relació, domèstica i pública, lúdica i científica; no pot ser que l'escola hagi de fer la feina tota sola, ni els casals Jaume I, ni les entitats. Només quan la nostra llengua «sone» habitualment en les oficines públiques, a les parròquies, a l'ambulatori, a l'associació de veïns, a la farmàcia del barri, al quiosc, al bar del cantó... a tot arreu, es posarà en evidència la ruqueria d'alguns polítics –i bisbes i empresaris...– entestats a aparèixer com a forasters.

Així, doncs, caldrà no descurar un posicionament de resistència enfront de la bel·ligerància dels enemics de la llengua. Cal, però, i encara més que mai, posar-se a l'acció, i una acció coordinada i ferma. És a dir, que cal anar d'allò de *no passaran* a allò de *ara és la nostra*. O, com diria Fuster: *ara o mai*.

4. El futur és nostre

Amb aquesta actitud, aleshores sí que podem dir que el futur és nostre. Si més no, dels nostres fills i néts..., perquè *la processó és llarga* –com deia aquell– *i el ciri curt*. I no es refà en quatre dies el que fa segles que s'està desfent. Això passa, però, per la recuperació de l'autoestima –personal i col·lectiva–, i l'autoestima s'alimenta de petites victòries i satisfaccions i de l'assumpció i restauració de les derrotes –grans o menudes–. Parlem d'una autoestima fruit de l'autoconcepte del que som i del que volem ser, la qual reconeix les limitacions i els defectes propis –que en tenim–, anhelem un futur esperançat i millor, on, malgrat les dificultats, sabem que *fa més el qui vol que no el qui pot*, i on, sense prepotències, que ja les gasten «els altres», ens afirmem en la nostra personalitat (que mereix respecte) amb

paraules i fets assertius, que vol dir segurs, perquè allò que demanem, a més d'humà, és legítim i democràtic –i constitucional, si voleu–.

Es tracta d'una assertivitat que no va renyida amb l'optimisme i el bon humor, com a estratègia de relació i argumentació enfront dels *altres*. No ens podem permetre la llicència de caure en el pessimisme –encara que de raons no en faltarien–, ni podem anar pel món amb cara de pomes agres: si el nostre projecte de societat i de país és atractiu i engrescador –a més de democràtic, respectuós i plural–, hem de viure'l dins nostre d'aquesta manera, afegint-hi sempre dosis d'exquisidesa i afectuositat en el tracte. Fins i tot aquesta és la millor forma de desqualificar les maneres barroeres i agressives dels qui ens tracten amb menyspreu, des de la seua prepotència analfabeta i antidemocràtica.

Allò que convé recuperar, sense cap mena de dubte, és la nostra seguretat i equilibri emocionals, envers un nou projecte de vida personal i col·lectiu. Com podem fer-ho, però? Vegeu aquest decàleg d'urgència, i mediteu-lo amb calma. Aleshores, i conreant el present, el futur començarà a ser nostre.◆

BIBLIOGRAFIA

- ADELL, M.; CARBONELL, E.; CORTÉS, J.V.; LUQUE, O.; MANSANET, I.; MELIÀ, J.L. (1997): «Informe de la Societat Valenciana de Psicologia, sobre la realitat psicolingüística valenciana». *Anuari de Psicologia de la SVP*, núm. 4, pp 93-117, València.
- ADELL, M. (2002): «De què parlem quan parlem d'autoestima?» Introducció jornades Sueca: 29-6-02.
- ALEXANDRE, V.; GIBERT, Q.; JOAN, B.; ROCA, F.; ROS, J.; STRUBELL, T. (2003), *L'autoestima dels catalans*, Pòrtic-Visions, Barcelona.
- GARCÍA I SEVILLA, L. (1999): *Conformitat social i identitat lingüística*, IEC, Barcelona.
- GIBERT, Q.; JUNYENT, C.; JOAN, B.; SANGINÉS, G.; SUAY, F. (2004), *El despertar dels Països Catalans*, La Busca, Barcelona.
- GIBERT, Q.; MURGADES, J.; ADELL, M. A.; JOAN, B. (2003), *Autoestima i Països catalans*, La Busca, Barcelona.
- MARÍ, I. (1996), *Plurilingüisme europeu i llengua catalana*, Universitat de València, València.
- SANCHIS GUARNER (1982), *Obra completa*, Edicions 3i4, València.

DECÀLEG:

- 1) Analitzeu objectivament i serena cada situació.
- 2) Accepteu les limitacions de la realitat.
- 3) Comporteu-vos d'una manera coherent i, progressivament, més ambiciosa.
- 4) Valoreu els petits guanys.
- 5) Actueu organitzadament i coordinada.
- 6) Consciencieu-vos de caminar plegats, junts, acompanyats.
- 7) Consolideu els comportaments per la pràctica continuada.
- 8) Entreneu-vos en estratègies d'afrontament dels fracassos.
- 9) Viviu amb vitalisme i recercant la felicitat.
- 10) Mantingueu viu i present un projecte de país, proper a la utopia.

